

i publicist, diplomat Kraljevine SHS u Vatikanu, rođen je u Senju 1867., a umro u Beogradu 1941. Bio je među onim rijetkim intelektualcima Dalmacije, i posebice Dubrovnika, koji su se smatrali Srbima i katolicima („Serbocattolico“).

U srpskoj biblijskoj tradiciji nije dobro prošao ni prijevod *Svetoga pisma Novoga zaveta* sveučilišnoga profesora Dimitrija Stefanovića (1934.), premda su mu bibličari dali pohvale i za biblijsku kritičnost i za jezičnu korektnost.

Za hrvatsku je biblijsku tradiciju sretna bila godina 1986 kad je izišla zagrebačka Biblija, plod zajedničkoga posla hrvatskih bibličara i književnika. Ona se proširila i među Hrvate i među Srbe. U *Enciklopediji pravoslavlja*, u natuknici o slavenskim prijevodima Biblije, o njoj kratka i sažeta ocjena: „vrhunski podvig je izdanje izdavačke kuće ‘Stvarnost’ (1968.), koji je i s jezičke tačke besprekoran“.⁶

Sažetak

Josip Bratulić, sveučilišni profesor u miru, Zagreb

UDK 811.163.42-26(091), pregledni rad

primljen 5. svibnja 2015., prihvaćen za tisak 2. lipnja 2015

Bogoslav Šulek and Karadžić's New Testament for Croats Catholics

The paper deals with various translations of the New Testament for Croats Catholics, with incentives for their publication and with their language characteristics. Special emphasis is put on the differences between Croatian and Serbian religious terminology.

⁶ Enciklopedija pravoslavlja, Knjiga treća, Beograd, 2002., str. 1545.

STJEPAN BABIĆ I PROSLAVA

150. OBLJETNICE HRVATSKOGA NARODNOGA PREPORODA U PARIZU

 akademikom Stjepanom Babićem poznajem se od 1970. godine. Budući da mi zbog sjemenišne mature nije bilo 1965. dopušteno na Filozofskom fakultetu u Zagrebu izići ni na prijamni ispit, poglavari su me poslali u Beograd da se pokušam tamo upisati, pa sam u Beogradu završio studij jezika i književnosti na Filološkom fakultetu.¹ Od jeseni 1969. počeo sam predavati u gimnaziji novoosnovanog isusovačkog sjemeništa Augustin Bea na Fratrovcu. Povremeno

¹ Slušajući predavanja tamošnjih profesora, češće sam primjećivao netočnosti i nedopustivo neznanje. Tako je profesor sociologije kulture, govoreći o prvotnoj zajednici koja je proizvodila sve što joj je trebalo, naglašavao da se to „naučno zove autohtonost“. U pauzi sam mu spomenuo da sam ja u tom kontekstu čuo termin „autarkičnost“ i upitao ga može li i tako. On je pocrvenio i odgovorio da može. Shvatio je da govori krivo i stoga nakon toga više nikad nije spominjao da se to zove autohtonost, a pravi izraz „autarkičnost“ nije zapamtio.

sam pisao i članke o jeziku i književnosti i kontaktirao profesore na Filozofskom fakultetu u Zagrebu. Bili su to Stjepan Babić i Krunoslav Pranjić. Kad sam 1975. preuzeo vodstvo Hrvatske katoličke misije u Parizu, bavio sam se i kulturnim djelovanjem, organizirajući izložbe i razna predavanja, te znanstvenim djelovanjem s prof. Henrikom Hegerom na Sorboni, gdje smo osnovali centar za kroatistiku s predavanjima i knjižnicom A. G. Matoš.

Godine 1985. organizirao sam proslavu 150. obljetnice hrvatskog narodnog preporoda u Parizu. U nedjelju 6. siječnja 1985. u 12 sati bila je redovita nedjeljna misa. Čim sam ušao u crkvu, opazio sam da u prvoj klupi kleči bračni par i moli krunicu. Ugodno sam se iznenadio kad sam prepoznao profesora Stjepana Babića i njegovu suprugu. Srdačno smo se pozdravili. Odmah sam rekao da je upravo danas 150. obljetnica izlaska Gajevih *Novina horvatskih* i da imamo rezerviranu veliku dvoranu iznad crkve za svečanu proslavu „iseljeničkog dana“. Zamolio sam ga da na početku on održi predavanje o 150. obljetnici preporoda, što je rado prihvatio. Nakon podnevne mise i domjenka, u 15 sati prof. dr. sc. Stjepan Babić otvorio je prigodni program zanimljivim predavanjem *Značenje hrvatskog narodnog preporoda za razvoj hrvatskog književnog jezika*. U predavanju je najprije prikazao da izraz „narodni preporod“ ima dvostruko značenje. Prvo je razvoj književnog jezika, a drugo je romantičarski razvoj nacionalne svijesti, što se upravo tada događalo po cijeloj Europi. Što se tiče prvog – razvoja književnog jezika i pravopisa, to je u Hrvatskoj započelo zapravo već s isusovcem Bartolom Kašićem, koji je svoju gramatiku naslovio *Institutiones linguae Illyricae* i time pokazao da želi objaviti cjeloviti priručnik *Temelji hrvatskog jezika* u koje spada rječnik, gramatika i konverzacija.²

Budući da su Hrvati imali na sjeveru Nijemce i Mađare, a na jugu Talijane, pravopisna praksa tih naroda utjecala je i na pravopisnu praksu sjeverozapadne i južne Hrvatske. U gramatici Kašić daje načelo da svaki glas mora imati jednoznačan slovni znak, koji može biti jednoslov, dvoslov ili troslov, po uzoru na susjedne narode. Isto načelo Kašić ponavlja u svom prijevodu Rituala rimskog gdje u predgovoru, naslovljenom Dragomu i milomu štioću, piše: „Namislih bo da će biti lasno pročititi ona pisma u kojih bude imati svako slovo svuda jedno vazda samo glasenje, a ne sad jedno sad li drugo. Odlučih dakle u Gramatici služiti se vazda u mojih pismih jednimi posobitimi slovimi dvadeset i pet, neka se ne bi u njih nitko smetao zapamtivši jednom glasenje svakoga jedno.“³ Uz to Kašićevo pravopisno načelo treba spomenuti da u svom Hrvatsko-talijanskom rječniku u riječima s ikavskim refleksom jata povrh *i* dodaje *e* kako bi se čitali ijekavski (*bil* – *biel*), a pod riječju *ča* upućuje na *što*. To je zapravo značilo početak standardizacije štokavske ijekavske norme, što je dalo poticaj i mnogim drugim hrvatskim piscima da krenu tim putem.

² Kad je tiskara dala prevelik predračun za tiskanje cjeline, poglavari su Kašiću rekli da zasad tiska samo gramatiku. Rječnik s konverzacijskim priručnikom ostao je u rukopisu sve do 1990. godine, kad mu je Vladimir Horvat dokazao Kašićevo autorstvo te ga priredio za tisak i objavio.

³ Bartol Kašić: *Rituale Romanum Urbani VIII. Pont. Max. Illyrica lingua*. Rim, 1640. [Str. 16. – 17.]

Kašićeva nastojanja prvi je prihvatio njegov subrat i suradnik Jakov Mikalja i napisao prvi veliki tiskani trojezični hrvatsko-talijansko-latinski rječnik *Blago jezika slovinskoga*.⁴ Isusovac Juraj Habelić objavio je 1670. svoj hrvatsko-latinski *Dictionar*.⁵ Isusovac Ardelio Della Bella tiskao je 1729. svoj trojezični talijansko-latinsko-hrvatski rječnik.⁶ Pavlin Ivan Belostenec završio je svoj dvosveščani latinsko-hrvatski i hrvatsko-latinski rječnik *Gazophylacium* u 17. stoljeću, ali su ga tek nakon 65 godina, 1740., tiskala njegova subraća. Isusovac Franjo Sušnik je započeo, a njegov subrat Andrija Jambrešić dovršio i objavio četverojezični latinsko-hrvatsko-njemačko-mađarski *Lexicon*.⁷ Svi su ti leksikografi imali i svoj jasno oblikovan pravopis, a neki su ga posebno i objavili.

Budući da se svaki jezik razvija, njegova standardizacija može doživljavati određene promjene (elastična stabilnost). Pravopis u svojim raznim mogućnostima konačno se temelji na dogovoru, koji može biti društveni, ali i državno-politički, pa se onda smatra propisanim. Tako su godine 1779. službeno prihvaćeni i propisani kajkavski pravopis *Kratki navuk za pravopisanje horvatsko za potrebnost narodnih škol* i štokavski slavonski pravopis *Uputjenje k slavonskomu pravopisanju za potrebu narodnih učionica u Kraljestvu Slavonije* Antuna Mandića, svećenika, a zatim i đakovačkog biskupa. Oba su pravopisa tiskana u Ofenu, tj. Budimu. Stjepan Babić prikazao je razvoj hrvatskog pravopisa do preporoda, a zatim se osvrnuo na Gajevo djelovanje i na njegove posljedice. Na razini Kraljevstva Hrvatske, Slavonije i Dalmacije građani su doživljavali svoj hrvatski identitet. Međutim, tek je romantizam razvio rodoljublje kao posebnu vrijednost pa je u tom smislu shvaćeno i drugo značenje hrvatskog narodnog preporoda, u koji se uključio Ljudevit Gaj i postao svojevrsni glavni organizator i vođa ilirskog pokreta. Gaj je već u drugoj godini u svojim novinama i podlistku *Danica* hrvatsko ime zamijenio ilirskim. Međutim, 1843. Beč je u ilirskom imenu vidio opasnost političkog ujedinjavanja svih južnih Slavena, pa ga je zabranio. Stoga je opet prevladalo hrvatsko ime. Kad su Gaja neki napuštali i napadali, on je rekao da ga crkveni djelatnici nikad ne će napustiti.

Kad sam nakon desetogodišnjeg rada u Parizu, koji je smetao jugoslavenskoj ambasadi, ostao u ljeto 1985. bez putovnice, u Zagrebu sam pratio kulturna i znanstvena zbivanja. O 150. obljetnici hrvatskog narodnog preporoda JAZU je od 11. do 14. prosinca 1985. organizirala međunarodni znanstveni skup. Sa zanimanjem sam pratio sva predavanja i bio razočaran činjenicom da nijedno predavanje nije bilo o

⁴ Jakov Mikalja: *Blago jezika slovinskoga ili slovník u komu izgovaraju se rječi slovinske latinski i diački* (Loreto – Ancona, 1649. – 1651.).

⁵ Juraj Habelić: *Dictionar ili reči slovenske z vekšega v kup zebrane v red postavljene i diačkemi zlahkotene*. Graz, 1670.

⁶ Ardelio Della Bella: *Dizionario italiano, latino, illirico*. Venecija, 1728. Rječniku je dodao kratku hrvatsku gramatiku na talijanskom, za koju mu je uzor bila Kašićeva gramatika.

⁷ Andrija Jambrešić: *Lexicon latinum interpretatione illyrica, germanica et hungarica*. Zagreb, 1742. [Ima 1160 stranica]

utjecaju crkvenih djelatnika na narodni preporod u jezikoslovnom i književnom te društvenom i političkom pogledu, jer je zagrebački biskup bio redovito zamjenik hrvatskog bana.

Pod utjecajem Babićeva pariškog predavanja u kojem je nabrojio mnoge svećenike i redovnike koji su stvarali hrvatske rječnike i književna djela i time gradili hrvatski književni jezik te ostvarili temelje za hrvatski narodni preporod, dao sam se na pisanje serijala u Glasu Koncila pod naslovom *Crkva u Hrvatskom narodnom preporodu*. Serijal je izlazio tri mjeseca od 12. siječnja do 30. ožujka 1986. Tih 12 nastavaka bilo je posebno zapaženo. Stoga mi je uredništvo predložilo da prekinemo serijal te da na temelju objavljenih članaka priredim knjigu i proširim je novom građom. To sam učinio i u ljetu 1986. Glas Koncila je objavio moju knjigu *Crkva u Hrvatskom narodnom preporodu*.

Zahvaljujem dragomu prijatelju akademiku Stjepanu Babiću što je u svom pariškom predavanju naglasio utjecaj svećenika i redovnika u stvaranju i normiranju hrvatskog književnog jezika te me potaknuo da na prešućivanje tog važnog utjecaja reagiram najprije serijalom, a zatim i knjigom.

Vladimir Horvat, umirovljeni profesor Filozofskog fakulteta Družbe Isusove

PER ASPERA AD ASTRA

Odazivam se pozivu Jezika da i ja pošaljem svoj prilog prilikom 90. obljetnice života Stjepana Babića. Nisam jezični stručnjak niti ću pisati o Babiću kao vrhunskom jezičaru, to prepuštam drugima, pozvanijima, nego ću pokušati, ukratko, kao neposredni svjedok, opisati Babićev trnoviti put kojim je kročio do postignutog vrhunskog cilja. Da bi stigao do cilja, da bi se uzdigao do zvijezda, prema onoj latinskoj, prolazio je kroz i te kakvo bodljikavo trnje.

Stjepanov otac, oriovački željezničar, htio je da mu sin Stjepan postigne nešto više u životu, pa ga je nakon osnovne škole upisao u brodsku gimnaziju. Nije bio u mogućnosti plaćati sinu u Brodu stan i hranu, a kao željezničar imao je povlasticu pri vožnji željeznicom, pa je Stjepan bio takozvani vlakaš. Putovao je u školu vlakom na relaciji Oriovac – Brod. Međutim, rasporedi vožnje vlakova i nastave u gimnaziji nisu bili usklađeni, zbog čega je Stjepan bespovratno gubio mnogo vremena, koje mu je nedostajalo za učenje i pisanje domaćih zadaća. Rezultat toga je bio da je prvi razred gimnazije ponavljao, a u drugom razredu je pao bez prava na ponavljanje. Tako je nakon tri godine neslavno završilo Stjepanovo gimnazijsko školovanje.

Razočarani otac smatra – ako mu sin Stjepan nije za školovanje, možda bi od njega mogao postati kakav dobar majstor. Zbog toga ga šalje rođaku stolaru, Stje-